

ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Наталія Глінка

*Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут"*

Стаття присвячена особливостям відтворення фразеологічних одиниць у перекладах англійських літературних казок для дітей Л. Керрола, А. Мілна та К. С. Льюїса, зроблених українськими перекладачами.

Ключові слова: фразеологічна одиниця; літературна казка для дітей; калька.

У процесі засвоєння певного набору текстів, культурних кліше, уявлень та стандартних символів, за якими закріплений певний зміст, дитина долучається до "інтертекстуальної енциклопедії" (термін Г. В. Денисової) як галузі національно-культурної пам'яті [1, с. 14]. Важливим елементом такої "інтертекстуальної енциклопедії" є література для дітей. За твердженням Н. Я. Дзюбишина-Мельника, для нормального розвитку дитини література має постати в усій своїй повноті, тобто із залученням перекладних творів різного типу й характеру. "Важливо побачити в перекладній літературі складову інкультурації дитини, входження її в сучасний розмаїтий полікультурний світ" [2, с. 46–48]. А "безмежно різноманітний світ казки" (Пропп), безперечно, є основою такого входження. Тому об'єктом нашого дослідження є тексти англійських літературних казок: Lewis Carroll "Alice's Adventures in Wonderland" та переклад українською мовою В. Корнієнка [3, 4], C. S. Lewis "The Lion, the Witch and the Wardrobe" (український переклад В. Наріжної) [5, 6] та А. А. Milne "Winnie-the-Pooh" у перекладі Л. Солонька [7, 8].

Проблемам перекладу англійських літературних казок в українському літературознавстві та перекладознавстві присвячені дослідження В. Коптілова, О. Ф. Леонтьєвої, І. С. Матвєєвої, О. Д. Нефьодова, Л. І. Скуратовської. Говорячи про джерела дитячої літератури в Англії, Л. І. Скуратовська стверджує, що романтизм 1830–1840 років засвоює літературну казку та побутову "характерологічну" повість для дітей (Р. Сауті, Л. Мартін, Д. Рескін) [9, с. 27–28]. І. С. Матвєєва називає "віхами в історії формування жанру літератури для дітей твори Ф. Педжета, В. Теккерея та Ч. Дікенса" [10, с. 1]. Серйозність дитячої літератури, глибина і філософічність поглиблювались від другої половини ХІХ століття (Л. Керрол) і збагатились у ХХ столітті історико-філософською та соціально-історичною проблематикою (Р. Кіплінг, К. Льюїс, Дж. Р. Р. Толкін).

Україномовний переклад англійських творів для дітей має багатолітню історію. Сьогодні цей перекладний процес інтенсифікується з урахуванням культурологічного чинника, особливостей дитячої аудиторії. На відміну від перекладачів літератури для дорослих, перекладач дитячої літератури може дозволити собі великі привілеї щодо тексту. Такому перекладачеві, зазначає англійська дослідниця Зогар Шевіт, дозволено маніпулювати текстом різними способами, змінюючи, збільшуючи чи скорочуючи його. Проте ці перекладацькі процедури допускаються лише тоді, коли вони обумовлені додержанням таких принципів, на яких ґрунтується переклад для дітей: корекція тексту, щоб пристосувати його до розуміння дитиною, залежно від того, що

суспільство вважає з погляду освіти “добрим для дитини”; та пристосування змісту, образів і мови до здібності дитини читати та розуміти [11].

Серед “суто мовних лінгвістичних факторів” [12, с. 52–56], визначених Л. А. Гурсуною, що впливають на прагматичну адекватність у перекладі художніх текстів, призначених для дитячої аудиторії слід виділити фразеологічний фонд мови. Саме фразеологізми, можуть, як стверджує В. Н. Телія, “виконувати роль еталонів, стереотипів культурно-національного світобачення, або вказувати на їх символічний характер і тому виступають в ролі мовних носіїв культурних знаків” [13, с. 135].

“У словесній тканині художнього твору, – зазначає Р. Зорівчак, – фразеологізми завжди сприймаються як органічні, невід’ємні елементи тексту, стильотворчі одиниці” [14, с. 5]. Тому ретельний відбір перекладачем лексико-фразеологічних одиниць мови перекладу – важливий елемент адекватної передачі стилю автора літературної казки.

Між тим, переклад фразеологічних одиниць є одним із найскладніших елементів відтворення оригіналу. Ґрунтуючись на дослідженні способів перекладу ФО, визначених Р. Зорівчак [14, с. 47–126] проаналізуємо опрацьований текстуальний матеріал. З огляду на основні способи перекладу, ФО зручно поділити на три групи.

До *першої групи* належать такі ФО, які повністю збігаються з українськими – і за смыслом, і за формою, тобто за описуваним образом або його компонентами. Отже такі фразеологічні одиниці передаються **за допомогою повного еквівалента**:

– *to box her own ears* [Керрол] (19) – *нам'яти собі вуха* (18)

– *Oh, 'tis love, that makes the world go round* [Керрол] (107) – *Любов єдина крутить світом!* (87)

– *Lucy was out of her mind* [Льюїс] (46) – *Люсі схибулася з розуму* (54)

– *everything they wanted to say died on their lips* [Льюїс] (79) – *все, що вони хотіли сказати, завмерло їм на вустах* (98)

Такі ФО, що повністю збігаються в мовах оригіналу і перекладу, мають своїм джерелом загальний прототип і часто є калькою з грецької або латинської, рідше – інших мов. Як видно з прикладів, вирази першої групи не створюють проблем при перекладі.

До *другої групи* належать ФО, які збігаються за змістом, але не збігаються за образом, який лежить в їх основі. Вони виражають ту саму думку, але за допомогою іншого образу, і перекладаються **неповним (частковим) еквівалентом**:

Blow happily at a dandelion (49) – *гадав на ромашці* (95) [Мілн]

Burning with curiosity (12) – *аж тремтить з цікавості* (11) [Керрол]

Who felt ready to sink into the earth (114) – *ладна булаїзь землю провалитися* (92) [Керрол]

hold your tongue (38) – *прикуси язика!* (34) [Керрол]

began to howl (22) – *заридав ридма* (20) [Льюїс].

У відтворенні таких фразеологічних одиниць перекладачі користуються саме такими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки в цих випадках варто дотримуватися принципу перекладу чогось звичного таким же звичним. Вирази другої групи звичайно перекладаються українськими аналогами. Образ, пов’язаний із словом мови оригіналу, у таких порівняннях настільки зрісся з ним, що майже не сприймається як образ, й інколи є зовсім стертим, як-от:

as wet as ever (23) – *мокра як хлюц* (21) [Керрол]

They're both mad (76) – *у них обох не всі вдома* (63) [Керрол].

До *третьої групи* належать ФО, які не мають відповідників в українській мові – ні за змістом, ні за образною структурою. Вони перекладаються або описово, або за допомогою новоствореної перекладачем фразеологічної одиниці, тобто використується **відносний ФЕ** або “**індивідуальний еквівалент**”:

Some have brains, and some haven't (2) – Аби голова була на плечах (5)

We must be practical (7) – Діяти – то діяти напевне. (14) [Мілн]

No accounting for tastes (126) – На колір і смак товариш не всяк (102) [Керрол]

you can make your minds easy about that (47) – можете викинути це з голови (56) [Льюїс]

Фразеологічні звороти, що входять до третьої групи, зазвичай, перекладаються описово. Перекладач, зважаючи на зміст та образ фразеологічної одиниці мови оригіналу, створює або власну фразеологічну одиницю, або підшукує аналог, що найповніше передає цей образ. До нефразеологічних способів перекладу, за класифікацією С. Флоріна і С. Флахова [15, с. 183], належать: лексичний переклад, переклад калькою та описовий переклад.

Так, суто **лексичний переклад** застосовується переважно в тих випадках, коли окреме поняття позначене у вихідній мові фразеологізмом, а в мові перекладу – лексемою відповідної семантики.

I was beginning to get anxious (7) – А я вже почав непокоїтися (14) [Мілн]

She could not help bursting out laughing (98) – годі було стримати сміх (81) [Керрол]

If you only kept on good terms with him (84) – якби ти з ним дружила (70) [Керрол]

burst into tears (28) – розридалася (30) [Льюїс]

she could not bring herself to say this (29) – не могла оббрехати саму себе (30) [Льюїс]

За нашим спостереженням, такий тип трансформації активно засосовують перекладачі, передаючи дієслівні конструкції.

Інший спосіб перекладу – **описовий**, тобто відмова перекладача від перекладу фразеологізмом. Переклад здійснюється за допомогою вільного словосполучення.

A little Thought for Others, makes all the difference (53) – треба дбати не тільки про себе (101) [Мілн]

to have a finger in the pie – бути причетним до якоїсь справи [Керрол]

began an account of the game (100) – й почала ділитися враженнями (82) [Керрол]

give him the cold shoulder (82) – поводить з ним прохолодно (103) [Льюїс]

У перекладі таким способом фразеологізм втрачає свої образно-асоціативні якості.

Переклад **калькою** не завжди ефективний, але іноді допустимий прийом перекладу фразеологізмів. Це спроба скопіювати англійський образ і створити свою ФО. Деколи так вдається вкоренити в мові, а навіть і в культурі перекладу новий фразеологічний вираз.

there was a dead silence (55) – запала мертва мовчанка (66) [Льюїс]

he is easily dealt with (35) – з ним можна легко впоратись (39) [Льюїс]

Adam's flesh and Adam's bone (82) – Адамова кістка і плоть (104) [Льюїс]

Проте аналіз відібраних прикладів, засвідчує, що такий спосіб перекладу використовується досить рідко.

В окремих випадках, було встановлено, що деякі ФО перекладаються **подвійним, або паралельним** прийомом – у перекладі в одній фразі поєднується ФО та стисле пояснення її переносного значення:

There was being here all alone (56) – сиди тут сам-один мов палець (108) [Мілн]

you haven't any pluck (39) – ти страшенний боягуз, ти не маєш ані краплі хоробрості! (77) [Мілн]

dancing round and round for joy (156) – витанцьовували якоїсь шаленої радісної джиги (199) [Льюїс]

what on earth are we to do (79) – заради Бога, що ж тепер нам робити (97) [Льюїс]

У результаті дослідження було виявлено, що перекладачі дитячої літературної казки, компенсуючи втрачені при перекладі ФО, додають фразеологічні одиниці там, де в оригінальному тексті їх немає. Наприклад, цим прийомом послуговується Л. Солонько:

My favourite size. Well, well. (36) – Мій улюблений розмір!.. Он воно як: куди не кинь, всюди клин. (71) [Мілн]

we had never even heard before (38) – ми ніколи ні сном ні духом не знали (75) [Мілн]

Звертався до такого способу й В. Корнієнко:

I cant quite follow it as you say it (108) – На слух важко вхопити нитку (88) [Керрол]

That you won't (44) - як рак на горі свисне! (39)[Керрол]

You insult me by talking such nonsense! (38) – наплела сім мішків гречаної вовни! (34)[Керрол]

Проаналізувавши 113 фразеологічних одиниць, вибраних з оригінальних та перекладних текстів трьох літературних казок, можна дійти висновків:

- 1) найпродуктивнішими для всіх перекладачів англійських літературних казок виявився спосіб перекладу неповним фразеологічним елементом та віднайдення повного фразеологічного еквіваленту (23 і 22 випадки відповідно);
- 2) до описового способу найбільш зверталася перекладачка “Хронік Нарнії” В. Наріжна (8 прикладів);
- 3) найменш уживаними є: спосіб калькування (у перекладах В. Корнієнка та Л. Солонька не був застосований жодного разу, у перекладі В. Наріжної – лише 4 приклади) та паралельний переклад ФО (загалом 4 приклади).

На рівні відтворення фразеологізмів у перекладі українською мовою перекладацькі втрати нечисленні та характерні риси індивідуального стилю авторів максимально збережені. Якісні та кількісні характеристики аналізованого матеріалу дають підстави вважати, що мова українського перекладу англійської літературної казки, залишаючись зрозумілою для маленьких реципієнтів, є адекватним способом інткультурації дитини.

1. Денисова Г. В. В мире интертекста: язык, память, перевод. М., 2003.
2. Дзюбишин-Мельник Н. Я. Перекладна література як складова інкультурації дитини // Всесвітня література в загальноосвітній школі. 1998. № 1.
3. Carroll Lewis. Alice's Adventures in Wonderland London, 1994.
4. Керрол Льюїс. Аліса в Країні Чудес/ Пер. з англ. В. Корнієнка К.; 2001.
5. Lewis C. S. The Lion, the Witch and the Wardrobe. London, Fontana Lions, 1980.
6. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та Шафа / Пер. з англ. В. Наріжної. Дніпропетровськ, 2006.
7. Milne A. A. Winnie-the-Pooh www.abc-english-grammar.com.
8. Мілн А. А. Вінні-Пух / Пер. з англ. Л. Солонька. К, 2001.
9. Скуратовская Л. И. Этапы развития, типы и проблематика критики детской литературы в Англии // Тезисы крымской научной конференции 18–21 сент. 1989 г. “Зарубежная литературная критика: Проблемы изучения и преподавания”. Симферополь, 1989.
10. Матвеева И. С. Жанрово-стилевое разнообразие английской литературной сказки 1840–1860-х годов // Автореф... дис. канд. фил. Наук. К, 1985.
11. Shavit, Zogar. Poetics of Children's Literature. Athens; London, 1986. www.tau.ac.il
12. Гурсунова Л. А. Прагматический аспект перевода сказки // Лингво-стилистические особенности функциональных жанров. Переводческий аспект: Сб. науч. тр. Ташкент, 1986.
13. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М., 1996.
14. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів, 1983.
15. Влахов С. Н., Флорин С. В. Непереводимое в переводе. М., 1986.

REPRODUCTION OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE ENGLISH LITERARY TALE FOR CHILDREN

Natalia Hlinka

Phraseological units represent the models of cultural and national outlook and by means of literary text influence a child's world perception. They are also integral elements of style of any literary text. Thus conveying idioms with a particular attention to the children's level of

perception is quite significant. The research examines phraseological units selected from the original texts Lewis Carroll's *Alice's Adventures in Wonderland* (translated by V. Korniyenko), C.S. Lewis' *The Lion, the Witch and the Wardrobe* (translated by V. Narizhna) and A.A. Milne's *Winnie-the-Pooh* (translated by L. Solonko). Three groups of the phraseological units are singled out. The first group includes phraseological units which have the same form and meaning in English and Ukrainian. As a rule, these international units appeared as loans from Greek and Latin. Typically they find full equivalence in the target text. The second group includes phraseological units that are the same in meaning but differ in constituents. These phraseological units are translated with partial equivalents. The most difficult for translation is the third group, including absolutely different phraseological units, which do not have any equivalents in the Ukrainian language. In this case the translators tend to use a relative equivalent or descriptive paraphrase as well as loan translation and parallel translation. Individual translators were found to reveal preferences of their own.

Key words: phraseological unit; literary tale; loan translation.